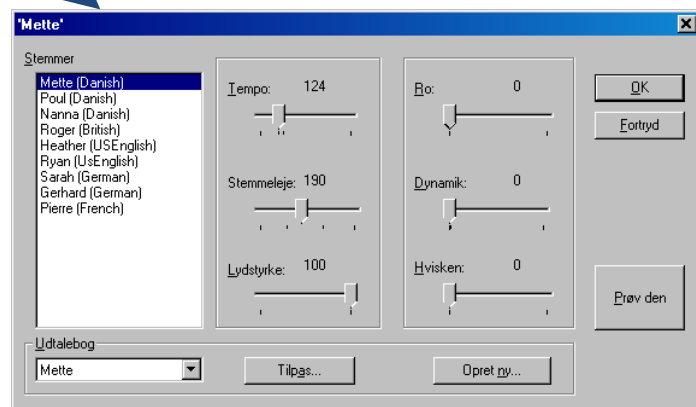

VITAL

LÆSE- OG SKRIVEHJÆLP

BRUGERVEJLEDNING

Introduktion

ViTal er et program, der er udviklet med henblik på at afhjælpe læse- og skriveproblemer, både i forbindelse med læseundervisning og ved læsning af elektroniske dokumenter, herunder Internet sider. Derudover giver ViTal mulighed for at læse tekster, der er en del af Windows programfladen såsom menuer og dialogbokse - dette giver adgang til Windows programmer.

Kortfattet og meget generelt kan ViTal

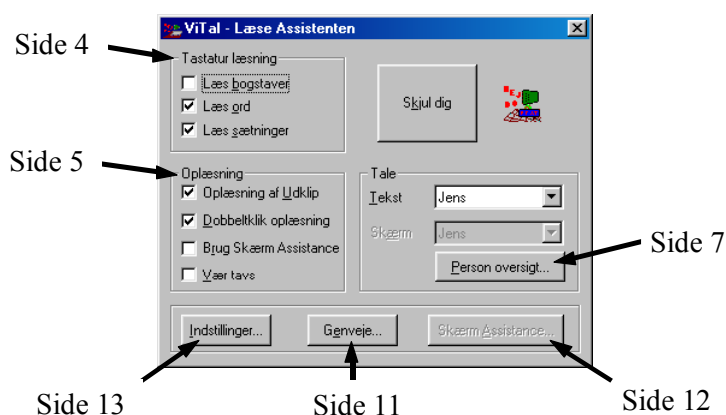
- Læse tekster, der skrives på tastaturet.
- Læse tekster, der er skrevet.
- Læse tekster i programmer, f.eks. menuer og stavekontrol.

ViTal kan bl.a. bruges i følgende sammenhænge

- Stave- og skrivetræning - undervisning.
- Læsetræning - undervisning.
- Læsning - læsning af tekster med det formål at tilegne sig information. Trykte tekster skannes og tekstgenkendes hvorefter de kan læses højt. Man har brug for en skanner og et OCR program til dette formål.
- Internet - tekster fra hjemmesider kan markeres og læses højt.

Kommunikation - talehjælp til personer med nedsat eller manglende tale. Tekster der skrives eller er forberedt kan læses højt.

ViTal brugerfladen

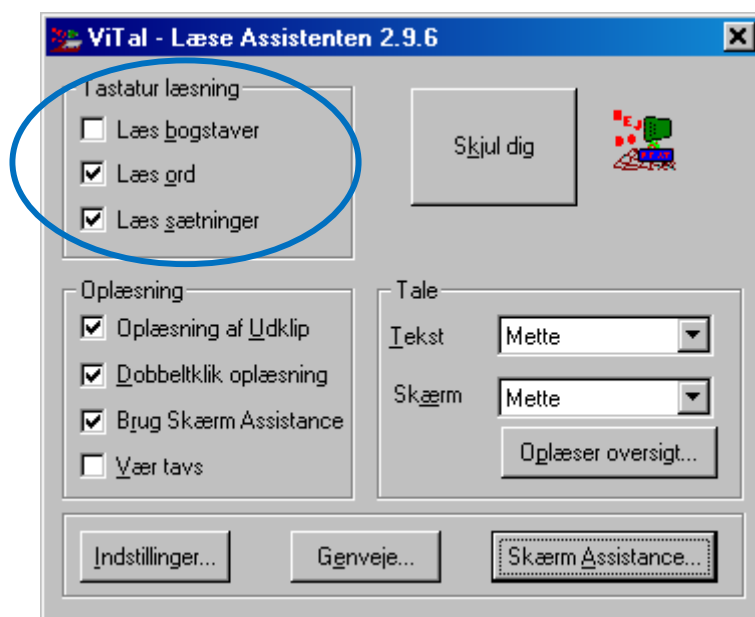
Når ViTal startes første gang vil standardindstillingen være følgende:

- Oplæsning af ord der afsluttes med mellemrum eller sætningstegn
- Oplæsning af sætninger og delsætninger der afsluttes med sætningstegn
- Oplæsning af tekst når det kopieres eller klippes ud (Oplæsning af Ud klip).
- Oplæsning af tekst der markeres med musen ved dobbeltklik.
- Ingen oplæsning af programtekster såsom menuer og stavekontrol (ingen skærmassistance)

Andre standardindstillinger gør at

- MS Word starter både ViTal og Læsebjælken
- MS Word slukker ViTal når Word afsluttes

Tastatur læsning

Tastaturlæsningen kan indstilles til tre forskellige muligheder:

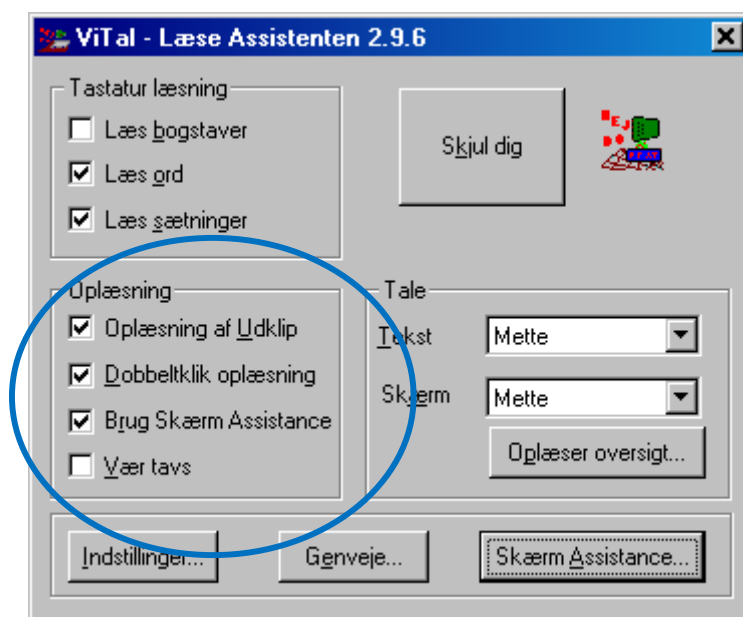
- Læs bogstaver, hvor hvert tastetryk læses højt.
- Læs ord, hvor hvert ord, der afsluttes, læses højt.
- Læs sætninger, hvor hver sætning, der afsluttes, læses højt.

Uanset hvilken kombination man vælger, vil det altid være sådan, at oplæsningen prøver at følge skrivehastigheden, så det der netop er skrevet, bliver læst højt.

Oplæsningen af bogstaver afbrydes hvis man skriver for hurtigt. Det samme gælder ord-oplæsning og i mindre grad sætnings-oplæsning, idet man normalt ikke skriver så hurtigt, at man kan nå at afslutte en ny sætning inden den forrige er læst færdig.

Almindeligvis vil oplæsning af de enkelte bogstaver kun være nyttig ved indlæring af bogstavernes egen-lyd eller ved tastaturtræning.

Læsning i tekstbehandling

Når man bruger tekstbehandlingen kan teksten læses højt med ViTal.

Der er følgende muligheder for oplæsning af teksten:

- Enkelt-ord dobbeltklikkes med musen hvorved ordet markeres og læses højt af ViTal.
- Markeret tekst læses højt med F6. Hvis man bruger MS Word bliver ordet, der læses, samtidigt markeret i teksten.
- Markeret tekst læses højt uden at markeringen følger læsningen ved at man kopierer teksten med C C eller Kopier fra tekstbehandlingens Rediger menu.
- Læs fra markørens plads ved at trykke på F10.
- Brug den særlige Læsebjælke i MS Word (se Læsebjælken).
- Stop oplæsningen ved at trykke på F9.

Genvejstasterne kan være i brug i det program man bruger, men de kan ændres til andre taster i ViTal (se Genvejstaster side 11).

Indstilling af oplæsningen

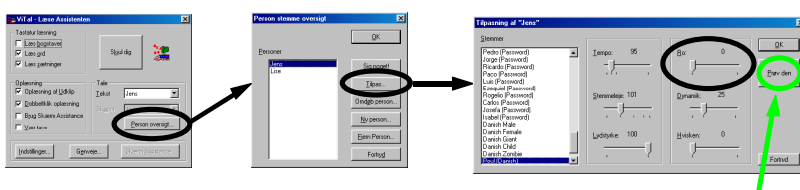
Når ViTal læser højt vil standardindstillingen gøre at teksten læses op flydende uden særlig pause mellem de enkelte ord.

Hvis man ønsker at oplæsningen skal være anderledes end standarden kan man ændre det direkte i selve ViTal eller via ViTal ikonen ved siden af uret. Nedenfor er beskrevet et eksempel på ændring af talen.

Hvis man ønsker at kunne følge med i markeringen, af de ord der læses højt, kan det være en fordel, at tilføje en ekstra lang pause mellem de enkelt ord.

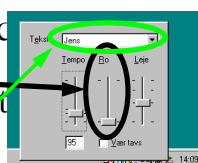
Kunstpausen mellem ord kaldes i ViTal for Ro.

- Indstil Personen der bruges så den altid læser med pause mellem ordene. Dette gøres under Tilpasning af stemmen som man finder under Person oversigt... - Tilpas...

Brug "Prøv den" for at lytte til et eksempel for indstillingen.

- Indstil mængden af Ro i talen ved en gang på ViTal ikonen ved uret dernæst mængden af Ro.

Justeringer i denne boks gemmes for den person der er valgt.

Tale og Tilpas personer

For at gøre det lettere at håndtere flere brugere af ViTal eller flere oplæsningsformål, eventuelt på flere sprog, arbejder ViTal med Personer som oplæsere. Disse personer kan navngives frit af brugeren og indstilles efter behov.

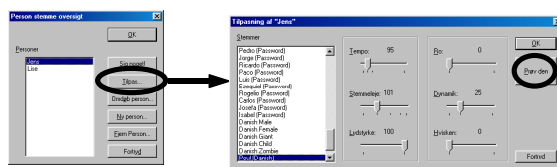
Under Person oversigt finder man en liste over de personer der er oprettet.

Standardindstillingen indeholder kun to personer, Jens og Lise.

Jens bruges som standard til at læse danske tekster i tekstbehandlingen og Lise bruges til at læse danske tekster i programmerne såsom menuer og stavekontrol.

Har man brug for at oprette nye personer kan man bruge Ny Person og dernæst tilpasse denne nye person gennem Tilpas... knappen. Alle egenskaber for personen indstilles under Tilpasning af ”person”, herunder hvilket sprog der skal tales.

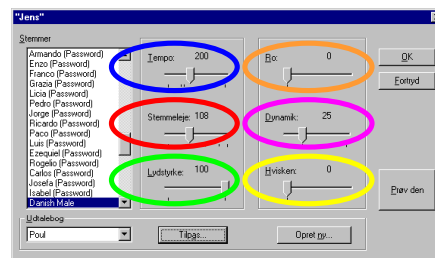
Brug ”Prøv den” for at lytte til et eksempel på taleindstillingen.

Ligesom i eksemplet her kan man have stemmer, som ikke giver lyd fra sig. De kommer fra andre programmer, som har installeret en stemme, der ikke må bruges af andre programmer. I så fald kan der stå (Password) efter navnet på stemmen. Et program som Omnipage Pro installerer nogle stemmer på engelsk, men de opfattes normalt ikke som særligt gode til oplæsning af tekst på dansk.

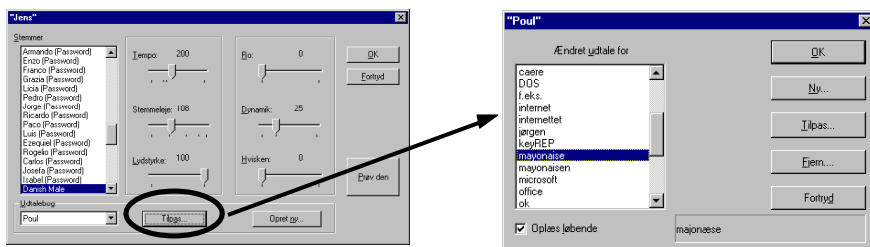
Tilpas person

En stemme kan indstilles på mange måder. Her er en oversigt over de forskellige muligheder for en stemme, men det er lettest at afprøve ændringerne hver for sig, idet man trykker på ”Prøv den” så snart man har lavet en ændring.

- **Tempo** Indstiller talehastigheden.
- **Stemmeleje** Indstiller stemmehøjden.
- **Lydstyrke** Indstiller volumen på talen.
- **Ro** Indstiller hvor lang pause, der skal være mellem ordene, der læses. Giver præcis markering af ord og tydeligere udtale af enkeltord.
- **Dynamik** Indstiller dynamik under oplæsning af sætninger.
- **Hvisken** Indstiller hvor meget luft-lyd stemmen skal have.

Tilpas person - Udtalebogen

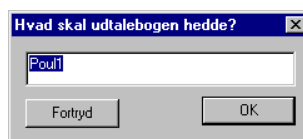
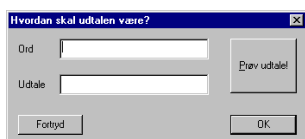
Udtalebogen

ViTal giver mulighed for at man kan tilpasse ord, som talesyntesen udtaler forkert, så de bliver udtalt korrekt.

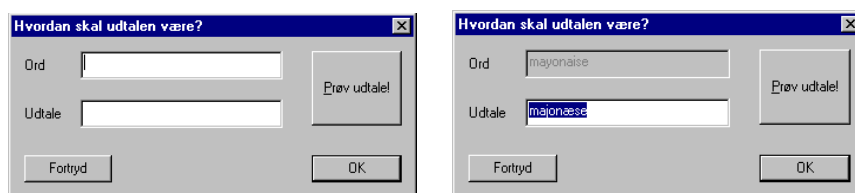
Man kan nederst til venstre se hvilken udtalebog der er aktiv for den valgte person i listen ovenfor.

Hvis man vil rette i ordbogen eller se indholdet skal man vælge knappen ”Tilpas...”. Herved vises dialogboksen til højre.

I listen kan man se de ord der er tilpasset. Oplæs løbende betyder at ViTal automatisk læser det korrigerede ord højt når et ord vælges i listen. Vil man tilpasse udtalen for et ord i listen trykker man på ”Tilpas...” knappen. Man kan naturligvis også slette et ord fra listen med ”Fjern...” knappen eller oprette et nyt med ”Ny...” knappen.

Tilpas person - Udtalebogen

Udtalebogen - redigering

Nye udtaler oprettes ved at skrive det originale ord i det øverste felt ”Ord” og skrive rettelsen for ordet i det nederste felt ”Udtale”.

I mange tilfælde er der tale om at et ord skal deles korrekt op i orddele for at talen kan håndtere ordet korrekt. Dette gøres let ved at tilføje et mellemrum eller en bindestreg i ordet.

I andre tilfælde, hvor talen udtaler et ord helt forkert, vil det letteste være at stave ordet forkert, men alligevel som det udtales.

Eksempel:

Poul udtaler som standard ordet ”mayonaise” som ”majoneise”. Dette er rettet i udtalebogen ved at skrive det som ”majonæse”.

Man kan desuden benytte den lydskrift som talesyntesen eventuelt tilbyder.

I udtalebogen kan man se at flere ord er rettet ved brug af den særlige lydskrift, som talesyntesen forstår. Med lydmalende ord er det ofte nødvendigt med lydskrift for at få den rigtige udtale (se f.eks. hmm). Lydskriften skal ikke forveksles med ”rigtig” lydskrift som man ser i for eksempel ordbøger.

For videregående udtaleredigering kan man referere til de særlige lydskriftsvejledninger til dansk og engelsk der ligger i ViTal installationskataloget (Poul Lydskrift.rtf, Poul Lydskrift.pdf, Phonetic text English.rtf og Phonetic text English.pdf).

Genvejstaster i ViTal

Når man bruger andre programmer end Microsoft Word (95, 97, 2000 eller XP) kan man stadig bruge ViTal til at læse tekst med.

ViTal læsebjælken er ikke tilgængelig udenfor Word, men man kan bruge følgende oplæsefunktioner som aktiveres ved tastaturtryk.

Genvejene kan altid bruges såfremt genvejen ikke er optaget af det program man bruger. Hvis der opstår konflikter med andre programmer kan man i ViTal angive en anden genvejstast.

Dette gøres ved at stille markøren i det tilhørende felt og trykke på de taster som skal knyttes til genvejen.

Følgende læsefunktioner er mulige:

Afbryd oplæsning (F9) stopper igangværende oplæsning.

Læs markeret tekst (F6) læser teksten der er markeret. De enkelte ord markeres når de læses højt.

Oplæs En linie (F8) læser den linie hvori markøren står og flytter markøren til næste linie.

Oplæs en sætning (ingen) læser den sætning hvori markøren står og flytter markøren til næste sætning. Der er ikke som standard aktiveret nogen genvej til denne funktion.

Oplæs Resten (F10) læser fra markøren og resten af teksten. De enkelte ord markeres når de læses højt.

Skærm assistance Til/fra (F11) tænder og slukker for skærm assistancen.

ViTal – læse- og skrivehjælp

Skærm assistance

Med ViTal Skærm assistancen kan man få læst tekster, der hører til de enkelte programmer, højt. Det kan f.eks. være menuer eller forslag i stavekontrollen.

Der er to måder at læse denne type tekster højt på: Fokus læsning og Mus læsning, men først skal man aktivere Skærm assistance i ViTal.

Der er to måder at læse denne type tekster højt på: Fokus læsning og Mus læsning, men først skal man aktivere Skærm assistance i ViTal.

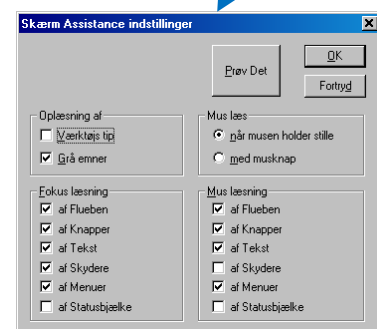
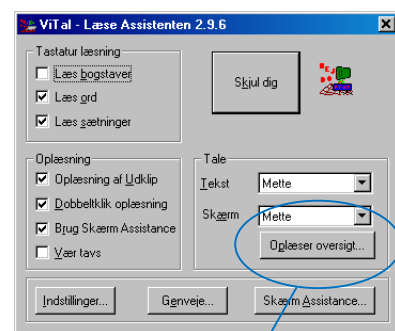
Som standard kan man nu bruge musen til at pege på f.eks. menuteksterne for at læse dem højt. Hvis musen står stille på en programtekst et kort stykke tid læses teksten højt. Dette kaldes for Mus læsning.

Fokuslæsning dækker over at det der er i fokus bliver læst højt. Hvis man f.eks. har åbnet en menu og bruger piltasterne til at flytte markeringen mellem mulighederne, læser ViTal det markerede menupunkt højt.

Man kan indstille hvilke typer af programtekster ViTal skal læse højt ved at vælge Skærm assistance knappen.

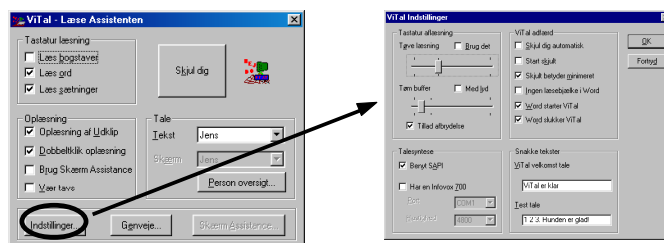
Man kan hurtigt tænde eller slukke for Skærm assistancen ved at trykke på genvejen F11.

Hvis man bruger ViTal på Internet kan man ofte bruge Mus læsning til at læse knapper og links højt.

Indstilling af ViTal

ViTal indeholder en lang række indstillingsmuligheder, som normalt justeres en gang for alle.

Tastatur aflæsning

Tøve læsning

ViTal læser orddelen, der er skrevet siden sidste mellemrum, hvis der holdes en taste-pause. Ideen med denne funktion er at man kan prøve at skrive en stavelse, holde en pause og lytte til det man har skrevet, før man fortsætter eller retter stavelsen.

Tøm buffer

Tastatur-læsningen tømmer sin hukommelse efter nogen tid. Man kan blive advaret med en lyd, når det sker.

Indstillingen eksisterer for at undgå meningsløse oplæsninger, hvis man har indstillet ViTals tastatur læsning til at læse sætninger samtidig med, at man øver enkelte ord og pludselig skriver et sætningstegn.

Tillad afbrydelse

Når man skriver hurtigt vil talen ikke kunne nå at følge med, så for at undgå at oplæsningen halter bagefter det der skrives kan man lade ViTal afbryde oplæsningen, så den følger bedre med.

Normalt skal denne funktion altid være slået til undtaget når man bruger en LæsePen. Grunden er at oplæsningen ellers vil blive afbrudt og man dermed ikke får hele den skannede tekst læst højt.

Indstilling af ViTal

Talesyntese

Normalt skal SAPI altid være valgt. SAPI talesynteser er alle de der installeres som et selvstændigt program, f.eks. Carsten.

Hvis man bruger en ekstern Infovox 700 boks skal man sætte kryds ved Infovox 700. ViTal undersøger selv hvilke sprog boksen indeholder. Disse kan ses i Tilpas person dialogboksen.

ViTal adfærd

Skjul dig automatisk

ViTal ”skjuler” sig, så snart man har ændret noget i ViTal brugerfladen. Er man ved at indstille programmet er denne indstilling ikke hensigtsmæssig.

Start skjult

ViTal er skjult ved programstarten. Skjult er enten identisk med almindelig minimering eller at man kun kan se ViTal ved siden af uret. Se næste indstilling ”Skjult betyder minimeret”.

Skjult betyder minimeret

ViTal ligger altid minimeret i proceslinien hvis denne er markeret. Ellers ligger den kun ved siden af uret som ikon.

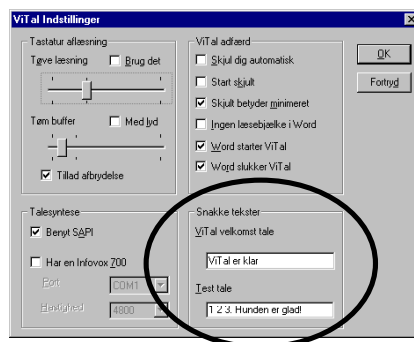
Word starter ViTal

Når Word startes, starter ViTal også. Denne indstilling har ingen indflydelse på oplæsningen i Word.

Word slukker ViTal

ViTal lukker automatisk når Word afsluttes.

Indstilling af ViTal

Snakke tekster

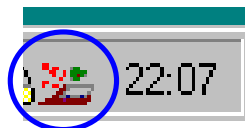
ViTal velkomst tale

Her kan man skrive den tekst ViTal skal læse højt når programmet er klar til brug. Hvis man ikke ønsker nogen tekst, kan man slette den tekst, der står i tekstboksen. Teksten er den samme uanset hvilken person man har valgt som oplæser. Dette kan give overraskende effekter hvis man bruger en person, som taler et andet sprog end det teksten er skrevet på.

Test tale

Her kan man skrive den tekst, der skal bruges, når man vælger Prøv den knappen i ”Tilpas person” eller Sig noget knappen i ”Person stemme oversigt”.

ViTal ikonen ved uret

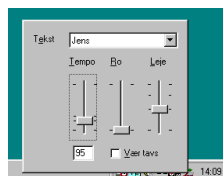

ViTal ikonen i systembakken

Når ViTal er aktiveret vil dens ikon altid være synlig ved siden af uret. Dette er specielt vigtigt at vide hvis man har fjernet markeringen ved ”Skjult betyder minimeret” under ”Indstillinger...” idet ViTal dermed kun vises her.

Dobbelklikker man på ikonen vises den normale ViTal brugerflade.

Højreklikker man på ikonen vises en særlig dialogboks hvor man får let og hurtig adgang til de indstillinger man normalt vil ændre løbende.

særlig dialogboks hvor indstillinger man normalt

Personen der læser tekst højt er specielt nyttig hvis man skal skifte sprog.

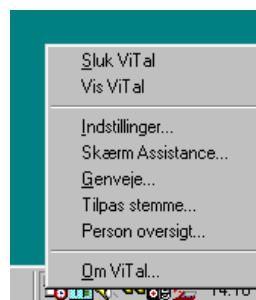
Tempo er talehastigheden.

Ro er den kunstige pause der kan laves mellem hvert ord.

Leje er stemmelejet for personen.

Venstreklikker man på ikonen vises en menuliste hvor der er hurtig adgang til at åbne alle dialogboksene i ViTal.

På den måde behøver man ikke at åbne den almindelige brugerflade i ViTal for at rette lidt i for eksempel Skærmassistancen eller de almindelige indstillinger.

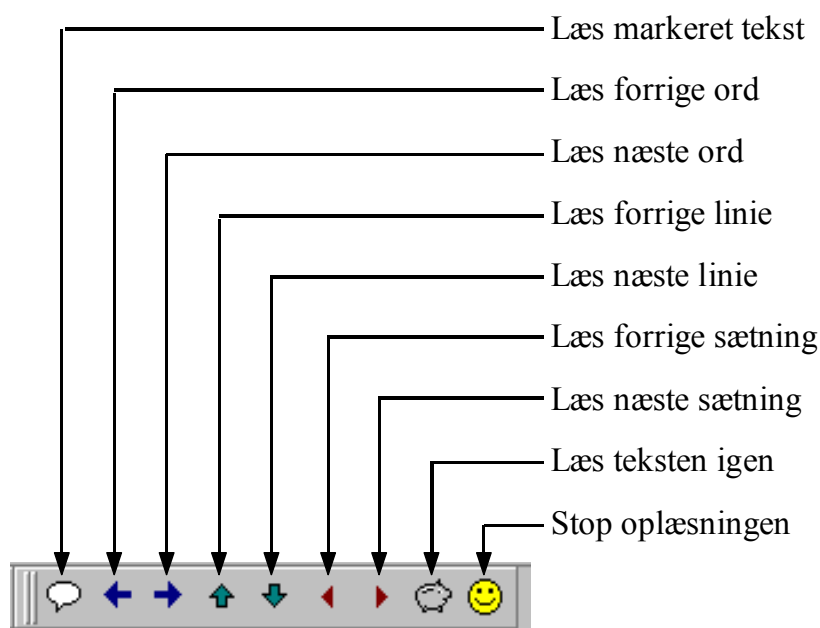

den almindelige eksempel indstillinger.

ViTal og MS Word

Når man bruger Microsoft Word (95, 97, 2000, XP, 2003 eller 2007) kan man, ud over de generelle ViTal genveje, også bruge ViTal læsebjælken.

De specielle læsefunktioner som ViTal tilbyder i Word giver bl.a. mulighed for at få markeret ordene samtidig med, at de bliver læst højt.

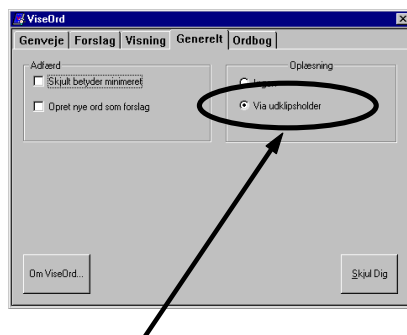
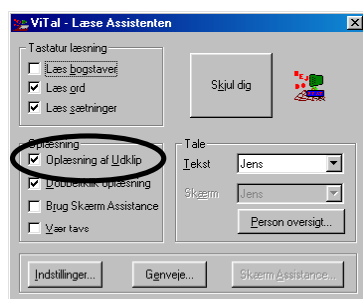
Læsebjælken er en Word værktøjslinie, som kan placeres frit i værktøjslinien eller svæve som et løst læsepanel.

Man kan bruge musen til at aktivere de enkelte Læsebjælke funktioner og man kan få vist beskrivende værktøjstip ved at lade musen hvile på ikonerne.

ViTal og ViseOrd

Hvis man har brug for hjælp til at skrive er ViseOrd en god støtte. Med ViseOrd kan man, allerede efter at man har skrevet det første bogstav, få forslag til hvilket ord, man er ved at skrive. Forslagene vises i en liste på skærmen, hvor man kan markere et ord inden det sættes ind i teksten. Sammen med ViTal kan forslagene blive læst højt, når de markeres, fordi ViTal og ViseOrd passer sammen.

Bruger man ViseOrd sammen med ViTal er det nødvendigt at ”Oplæsning af Udklip” er aktiveret i ViTal -

- og at Oplæsning via Udklipsholder i ViseOrd også er aktiveret.

Hvordan ViTal og ViseOrd hjælper

Personer med læsevanskeligheder vil kunne anvende ViTal som et kompenserende og læsestøttende redskab. ViTal hjælper personen med at tilegne sig viden samtidig med, at den almindelige læseundervisning bliver gennemført. På denne måde kan et positivt undervisningsforløb støttes og kløften til skriftligt materiale gøres mindre. At have tilegnet sig viden i de tidlige skoleår er, uafhængigt af ens læsevner, særligt vigtigt i det videre undervisningsforløb, idet indlæring som oftest bygger på tidligere opnået viden.

ViseOrd vil kunne anvendes af personer med lette til middelsvære skriveproblemer. ViseOrd er en aktiv ordbog, der sammen med en talesyntese (ViTal) vil kunne læse ordforslag og dermed hjælpe brugeren på rette vej i sin søgen efter den rette stavemåde.

I forbindelse med læsevanskeligheder er det oftest nødvendigt at have adgang til en skanner og et godt tekstgenkendelsesprogram. Bøger etc., der ikke allerede findes i elektronisk form, bliver skannet, tekstgenkendt, og kan derefter læses op af ViTal. Tekster fra Internet er allerede på en form, der kan læses af ViTal.

VITAL

LÆSE- OG SKRIVEHJÆLP

produceres af
ScanDis A/S

ScanDis A/S

www.scandis.dk

Telefon: +45 – 96 27 02 20

Fax: +45 - 97 16 20 77

Email: info@scandis.dk